ЕЗИКОВИЯТ ОДИТ – ОПИТЪТ НА УСПЕЛИТЕ

М.Ф.Н. ЗОРНИЦА ДРАГОСТИНОВА

Зорница ДРАГОСТИНОВА *се дипломира като Магистър на Филологическите Науки от СУ“ Св. Климент Охридски“ през 1996г. с две отделни магистратури – по Английска Филология и по Българска Филология, съответно от ФКНФ и от ФСлФ, след което завършва Магистратура като „Специалист Връзки с Обществеността“ към свободния факултет на СУ“ Св.Климент Охридски“ и малко по-късно защитава Магистратура по „Статистика“ от Нидерландия. Още като студентка публикува научно изследване по Психолингвистика в периодичното издание на Асоциацияциата по Психолингвистика като студентка на доц.д-р Пенка-Илиева Балтова. В периода на дългата си практика на преводач, педагог, психолингвист и преподавател у нас и в чужбина тя става автор на статии, на девет книги, сред които: „Методиката на Зорница Драгостинова“(2018), която е помагало към граматиката й „ Recipe for Teaching – For Desperate Learners and Inspired Teachers“ (2012), публикува и седем стихосбирки в качеството си на световна поетеса и автор изучаван в програми на чуждестранни училища и световни университети, автор получил място в Европейската и Американската антологии на световните поети, съавтор е на няколко книги сред които: „European English – Texts and Exercises“, Sue Blackwell, Willem Meys, Cor Koster, Zornitsa Dragostinova, Ivan Shotlekov, Editions De Werelt, Amsterdam (2004), и „A handbook on language auditing“, Cor Koster (Ed.). Editions De Werelt, Amsterdam (2004), и други. Тъй като в основата на нейните дипломни работи стои материята относно създаването и апробирането на тестови задачи по български и английски език впоследствие тя става автор и на редица тестови задачи у нас и в чужбина, а в практиката си често е канена и за редактор на такива. Участва в проекти на Европейския съюз, създава и публикува собствена методика за обучение по английски език, която работи безотказно у нас и в чужбина и с течение на времето след участието си в проекта LATE (Language Audits – Tools for Europe) на Европейския съюз, под вещото ръководство на проф. Кор Костър, става Професионален Езиков Одитор за Европа и член на EAPLA (European Association of Professional Language Auditors). Методиката на автора е плод на дълга изследователска и практическа работа в областта на англицистиката въз основа на което са съставени и много тестови задачи и текстове с които тя продължава да работи лично. Авторът има дълги години на обучение през целия живот, което се доказва с над тридесет дипломи в разнообразни насоки, но всички в областта на образованието и образователния мениджмънт. Последните две дипломи, които е защитила са в следните области: Design and Development of Educational Technology, MIT (Massachusets Institute of Technology), the USA и Deep Learning Through Transformative Pedagogy, The University of Queensland, Australia (2018).*

Резюме: *Статията съдържа важни и интересни факти относно естеството на езиковия одит като инструмент за развитие в европейски аспект на държавни институции, малки и средни предприятия, големи и малки компании и всички, които се интересуват от разрешаването на скрити конфликти в работната среда. Приложени са извадки от официални документи на Европейския съюз в подкрепа на езиковия одит като важен фактор за развитие.*

Ключови думи: *езиков одит, обучение, образование, конфликт, преподавател, психолингвистика, LATE, EAPLA, StillZee, стилзи, терминът одит, курс по английски език, английски език, документи, професионален, професионалист.*

LANGUAGE AUDITING – THE EXPERIENCE OF SUCCESSFUL

ZORNITSA DRAGOSTINOVA, MA, MA, MA, MA, PLA

Abstract: *The article contains important and interesting facts concerning the nature of Language Auditing as a tool used towards the development of government institutions, SMEs, big and small companies, and everyone who is interested in conflict resolution of issues hidden within the workplace, in a European aspect. Excerpts from official documents of the EU are enclosed so that the Language Auditing could be supported as a significant factor towards development.*

Key words: *language audit, language auditing, education, training, conflict, lecturer, psycholinguistics, LATE, EAPLA, StillZee, audit term, English language course, English language, documents, professional.*

Има хора, които обичат да четат и да се интересуват, но само до една специфична връхна точка, където знанията и професионализма пресичат парите и интереса. Някъде там минава синусоидата на Езиковия одит, който се явява мощен инструмент в помощ на развитието. Много често той бива свързван с финансовия одит, но двата по принцип трябва да бъдат разглеждани като различно значение на думата във връзка с нейния произход и употреба. Терминът „одит“, чийто произход датира от 15 век, от Латински език “auditus” – „слушане“ от “audit-“, основата на миналото причастие на глагола ”audire“ – „да слушам“, определението е дадено първоначално по този начин, защото счетоводните сметки в далечното минало са били четени на глас, респективно – слушани. Второто значение на думата според “Encarta World English Dictionary – Microsoft” (стр.110) е “efficiency check”- „проверка на ефективността“ – „систематична проверка или оценяване, особено що се отнася до ефективността на една организация или отдел, обикновено извършвана от независим оценител.“ Несъответствията могат да бъдат откривани не само по отношение на употребата на езика относно задълбочените знания в определената сфера, но и в начина на общуване между хора и институции, както и обратното. В корените на всяко неразбирателство е езиков проблем, но не е задължително той да се основава на липса на знания относно самия език, а често това се дължи на неумение да бъдат решавани конкретни проблеми, което е задачата на езиковия одитор – да открие къде е слабото звено в комуникацията и да предложи подходящия начин за овладяване на ситуацията, така че общуването да започне да се осъществява гладко и целесъобразно в съответствие с нуждите на двете страни. В практиката ми съм имала различни ситуации, които доказаха колко важно е езиковият одитор да има многостранни знания и опит в разнообразни сфери, за да може да бъде полезен на най-различни хора, институции и компании и да има ясна представа как биха могли да получат достоверен отговор техните проблеми, да ги посъветва правилно и да разполага с инструментите за действие в създалата се комуникативна ситуация. Тук възниква един вътрешен конфликт между нуждата от отлични изпълнители, които да помогнат в конкретния случай и липсата на такива професионалисти за специфични задания. Понякога се налага езиковият одитор да направи сам екип от хора с различен профил, които да съумеят да влязат в комуникативната среда и да решат успешно казуса. Ето защо тук става дума за човек с огромен опит и знания за самия пазар и за наистина отличните специалисти, които биха били подходящи да свършат дадената работа. Този човек трябва постоянно да чете, да се интересува и да бъде във всеки момент на гребена на вълната по отношение на случващото се в страната и извън нея, личности, които са ценни за настоящото пространство и събития, които биха били от значение за определената ситуация. Напоследък е мода да не се гледа телевизия и да не се четат вестници. Това не е от полза за човек, чието занятие е езиков одит. С цел да може да създаде правилна насока за решаване на един казус, професионалистът трябва да има достатъчно знания за случващото се в полето на информацията.

През 2001 година стартира един от най-големите за времето си европейски проекти (LATE – Language Audits – Tools for Europe), в който бях поканена със създадената от мен към онзи момент фирма, заради експертизата, която притежавам по преценка на ръководителя на проекта проф .Кор Костър. С течение на времето създадохме инструменти подходящи за решаване на проблеми, както и учебник по Европейски английски език, предназначен за институционално ползване – целта беше посредством този учебник служителите от отделните държавни институции и местното самоуправление да се научат да четат и разбират правилно документите на Европейския съюз, тъй като, както знаем, те биват създавани на специфичен мета-език и много служители трудно се справят с този стил на писане и ползване на съответната терминология. По време на проекта имахме много практика, апробиране на инструменти и тестване относно степента им на работа и тяхната ефективност. Проектът LATE се осъществи със съдействието на 16 партньори, сред които три университета, две политехнически училища, четири правителства (на три нива), шест МСП (Малки и Средни Предприятия) и една ръководна европейска организация от Белгия (CERCLES). Партньорите бяха от България, Гърция, Унгария, Нидерландия, Ирландия, Белгия, Англия и Полша. Основната ни цел беше да създадем диагностични инструменти за използване при езикови одити, посредством които да откриваме правилно и сравнително лесно комуникативните пропуски и нужди и с които да работим по планирането за решаване на дадената ситуация, пред която често се изправят държавни институции, местното самоуправление, различни видове предприятия, малък и среден бизнес (МСП), както и отделни департаменти и отдели според спецификата им. Както се досещате това изисква широка обща култура, както и отлични специалисти по текстове, тестови задачи, лингвисти, методисти, редактори, лектори и не на последно място общности, които да бъдат подходящи и мотивирани да се подложат на апробирането на съответните диагностични инструменти. За наша радост това беше напълно възможно благодарение на съдействието на колегите от Амстердам, Будапеща, Пловдив, София, Миконос и Гент. В проекта участваха като ключови фигури изявени европейски професори от съответните области. Вследствие на този проект завършен в рамките на три години с много труд и писане, под вещото ръководство на проф. Кор Костър – Нидерландия ние наистина създадохме този набор от диагностични инструменти, които работят безотказно и аз го доказвам години наред в България. Проектът LATE създаде EAPLA (European Association of Professional Language Auditors), институцията оторизирана официално да сертифицира езикови одитори за Европа. До момента в България сме провели само две такива обучения, които след лекционен курс завършват в рамките на шест месеца с дисертация написана въз основа на реален езиков одит и има сертифицирани само трима човека, които са издържали този изпит с успех. Първия път участниците бяха над 23 организации, а втория път не повече от десет. Това може да ви даде шанса да си направите равносметка, дали всеки един може да се нарече Езиков Одитор. В рамките на нашата държава за огромно съжаление истинността на фактите не се цени, затова неотдавна се забавлявах, надниквайки в интернет, да разбера колко много „езикови одитори“ са се нароили, незнайно как, в България. Това породи в мен желанието да напиша тази статия, с която за пореден път да се опитам да обясня, че Езиковия Одит има съществена специфика, а не е „курс по английски език“ (което, разбира се, не изключва възможността от необходимост да бъде проведено подобно обучение), но това е много по-широкообхватен термин и поле на дейност. Сега задавате ли си въпроса защо езиковият одит е възникнал в Англия? Защото някои бизнес начинания са губели клиенти, поради неправилна комуникация – никога няма да забравя първата среща на партньорите в проекта, когато проф. Кор Костър ни пусна видео, в което ни показа факти относно езиковия одит и какво представлява той в действие в самата Англия – гледахме с огромен интерес и изненада, защото до онзи момент всеки един от нас откровено си беше представял обучение по английски език....е да, но се оказа, че ние самите към началото на този проект, дори не бяхме предполагали колко съвършено нещо може да съществува относно намирането на клопки и решения по пътя към просперираща бизнес и взаимоотношения на вътрешно-пазарно, както и на междудържавно ниво. Към едната от двете книги които създадохме като екип, и се изучават по цял свят, публикувам за информация на читателя линк: A handbook on language auditing, Cor Koster

(Ed.). Editions De Werelt, Amsterdam (2004), 260, price: €15.00, ISBN: 90-71317-18-8.

(https://www.researchgate.net/publication/257273775_A_handbook_on_language_auditing_Cor_Koster_Ed_Editions_De_Werelt_Amsterdam_2004_260_price_1500_ISBN_90-71317-18-8)

В практиката ми на професионалист в тази област съм провела няколко езикови одита, в рамките на нашата държава, повечето от които са чуждестранни представителства на големи световни компании и всичките те бяха успешни – поради естеството на тази дейност все още сме в контакт и имаме прекрасни взаимоотношения на взаимно доверие. През годините имаше и търсене за езиков одит и в чужбина, но тъй като няма достатъчно обучени специалисти общо взето на този етап той би бил трудно осъществим. Три пъти ми се е налагало да компилирам сериозни и изчерпателни по своето съдържание учебници и да създавам тестове към тях, които са били пряко свързани с дейността на съответните компании. Това е огромен труд, защото засяга до голяма степен спецификата на дейността и за създаването и подреждането на подобен материал се изисква задълбочен прочит и съобразителност относно регулирането на конкретната ситуация. В най-общи линии трудът на езиковия одитор е многопластов, което предполага наличието на знания и умения и нестихваща мотивация. Можем да направим извод, че тези инструменти работят много по-лесно за опитния професионалист на индивидуална база, затова съм създала инструменти, чрез които много лесно мога да реша казуса на определен човек. Всъщност работата на езиковия одитор е метафорично казано подобна на работата на добрия доктор – внимателно да изслуша клиента (не забравяйте термина – „да слушаш“), да направи преглед на наличните факти и да бъде готов да намери решение на проблема, така че съответния институционален организъм да заработи като едно здраво и функционално цяло или отделния човек да се превърне в неделим елемент от „добре смазан“ механизъм.

Един от интересните примери в моята практика беше в известна компания, където първоначално ме повикаха по друг повод, свързан с дейността ми на консултант и в процеса на разговора, с бързи стъпки, пристигна изпратената към онзи момент в България дама – представител на висшия мениджмънт на компанията от Англия, дочула с огромна изненада, че в този момент там на място при тях има Езиков Одитор. Дойде, ръкувахме се, запознахме се и тя изрази отново приятна изненада, че е намерила специалист точно там, където ѝ трябва. Помоли ме да разреша възникнал проблем свързан с факта, че имат нужда от съвет как да направят така, че определен брой хора да заучат определени фрази на пет езика. Първоначално ме попита, дали мога да ѝ препоръчам фирми със специалисти, които преподават съответните езици, за да могат да си решат проблема. Това моментално означаваше продължително учене на неща, които биха отнели много време и средства и никой не би бил сигурен в крайния ефект – все пак ставаше въпрос за пет езика, пет фирми, неизвестно колко точно на брой преподаватели (да приемем пет) и изход в необозрим момент и с несигурен ефект. Не ми хареса тази възможност. Попитах я, дали в компанията имат хора, които владеят нужните езици, за да могат да запишат търсените фрази за хората, които не ги знаят. Тя отговори утвърдително и тогава ѝ обясних моите опасения относно нейното желание да изпрати тези служители на курсове по съответните езици. Съгласи се и се усмихна в очакване на моето предложение. Посъветвах я да направят записи на необходимите за тяхната работа фрази на съответните езици като използват за целта хората, които безпроблемно се справят с тях и после ѝ обясних как да ги учат и я уверих, че ако направят това, прекият ефект който търсят, ще бъде много по-бърз и надежден. Фактите покават, че при отличен езиков одит и откриване на проблеми с ползването на даден език резултатът не винаги е свързан с общи знания по него, а с работа с конкретния език на търсеното професионално ниво и пътят и начинът по който трябва да бъде достигнато това равнище е работа на езиковия одитор, разбира се, не без съдействието на поне един отличен професионалист. След като се разбрахме за детайлите, тя ми благодари и каза, че ще опита. Намерих им единствено специалист по Испански език – такъв нямаха. След един месец, явно послушали моите съвети, те бяха решили своя казус ефективно и вече ме потърсиха да работим по други въпроси отново свързани с езиковия одит, но в друг негов аспект. Така се случва, че впоследствие езиковият одитор остава подобно на „домашен лекар“ във връзка с хората с които е работил и на които вече е помагал успешно, защото познава естеството на работата, целите на компанията, те знаят, че той е лоялен и при всеки следващ въпрос е в състояние да им по-

могне. Надявам се, че резюмирайки този случай, съм успяла да ви изясня до голяма степен естеството на работата, която хората определят (най-вероятно от незнание) като курс по английски език.

В подкрепа на всичко казано по-горе прилагам към тази статия в извадки информация от документите на европейския съюз, които за първи път официално постулират езиковия одит като фактор в Лисабонския договор, както и в други документи на европейския съюз.

ЕВРОПЕЙСКА КОМИСИЯ, РАЗДЕЛ "EDUCATION AND TRAINING"

(Образование и квалификация)

http://europa.eu.int/comm/education/policies/lang/languages/actions/conf_en.html

Днес, качественият мениджмънт е неотменима част от икономическата действителност и през последните години бяха предприети важни мерки в образователния сектор. Въпреки това обаче, що се отнася до езиковото обучение, да се открие подходящият подход не е толкова лесно. През последните няколко години понятието езиков или комуникативен одит (ЕКО) бе въведено като ключов инструмент за качествено управление на изучаването на чужди езици. Европейската комисия потвърди голямото значрение на ЕКО като въведе ясно понятието в Част III.1 на програма Леонардо да Винчи I. През 1994 година бе проведен симпозиум в Саарбрюкен, на който бяха отправени следните препоръки:

- понятието „езиков одит“ трябва да се възприема като процес, включващ следните компоненти:
- събиране на информация,
- детайлен анализ на чуждоезиковите ресурси и нужди,
  - препоръки към компанията по отношение на нейната чуждоезикова стратегия (вкл. например приложението на съществуващите компетенции, наемане на персонал, закупуване на преводачески услуги).
  - осъзнаване на факта, че конкуренцията в една глобална среда, в която езиците не са пречка, е от жизнена необходимост за бизнеса.

Качественото професионално обучение е една от основните препоръки на ЕС към присъединяващите се страни (Копенхагенската декларация, Чл. 149 и Чл. 150 на Договора за създаване на ЕС).

Езиковите одити трябва да станат част от корпоративната стратегия за професионално образование. Те са насочени основно към квалификациите и нуждите от образование на компанията, промените в нея и развитието ѝ.

Езиковият одит е средството за развитие на персонала в компанията.

Липсата на езикови компетенции е пречка в процеса на интернационализиране на компаниите. Тя се отразява на тяхната способност да се справят с нарастващия брой контакти с чуждестранни партньори. В света на нарастваща конкуренция, това неизбежно води до намаляване на участието им на международните пазари.

Много компании не търсят помощта на специалист – езиков консултант, защото не осъзнават ползите в дългосрочен план, които езиковият одит може да осигури. Малките и средни предприятия в частност не търсят професионален съвет докато не се появи голям проблем в комуникацията, като често на този етап вече е прекалено късно.

КОПЕНХАГЕНСКА ДЕКЛАРАЦИЯ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ МИНИСТРИ И ЕВРОПЕЙСКАТА КОМИСИЯ ЗА ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И КВАЛИФИКАЦИЯ

(29-30 ноември 2002)

Особено важно е държавите, на които предстои да се интегрират, да се превърнат в партньори по отношение на образователните инициативи на европейско ниво от самото начало.

Европейският съвет в Лисабон през март 2000 обяви решаващата роля на образованието като неразделна част от икономическата и социалната политика на страните, като инструмент за увеличаване на конкурентноспособността на европейските страни в световен мащаб, както и като гаранция за единството на европейското общество и цялостното развитие на гражданите.

На 12 ноември 2002 беше приета резолюция на Европейския съюз относно сътрудничеството в сферата на професионалното образование и обучение. С тази резолюция страните членки и Комисията бяха поканени, като част от техните отговорности, да включат страните кандидат-членки от Централна и Източна Европа като социални партньори в сътрудничество в сферата на професионалното образование и обучение.

ГЛАВА 3
ОБРАЗОВАНИЕ, ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ И МЛАДЕЖ

Член 149 (предишен чл.126)

Извадки

1. Общността ще даде своя принос към развитието на качественото образование посредством насърчаване на взаимодействието между страните членки и, ако е необходимо, посредством подкрепа и допълване на техните действия, макар и тя изцяло да уважава и зачита задълженията им по отношение на съдържанието в преподаването и организацията на образователните системи, както и тяхното културно и лингвистично разнообразие.

2. Дейностите на Общността ще бъдат насочени към:

- развитие на Европейски стандарт в образованието, особено посредством преподаването и разпространяването на езиците на страните членки;
- развитие на обмена на информация и опит по важни въпроси, които касаят образователните системи на страните членки;

3. Общността и страните членки ще подпомагат сътрудничеството с трети страни и с компетентните международни организации в сферата на образованието и по-специално със Съвета на Европа.

4. За да допринесе за достигането на поставените цели обяснени в този член, Съветът:

- като действа съобразно процедурата обяснена в чл. 251, след консултации с икономическата и социалната комисия, както и с регионалната комисия, ще приеме стимулиращи мерки, като се изключи каквато и да било хармонизация на закони и наредби от страните членки;
- като действа на базата на кворум по предложение от Комисията, ще приеме препоръки.

ЧЛЕН 150 (ПРЕДИШЕН ЧЛ. 127)

Извадки

1. Що се отнася до професионалната квалификация, Общността ще приложи на практика линия на поведение с която ще подкрепя и допълва действията на страните членки, макар и тя изцяло да уважава и зачита задълженията им по отношение на съдържанието и организацията на професионалната квалификация.

2. Дейностите на Общността ще бъдат насочени към:

- улесняване на адаптацията към индустриалните промени и по-специално посредством професионалната квалификация и ре-квалификация;
- подобряване на първоначалната и продължаващата във времето професионална квалификация с цел улесняване на професионалната интеграция и реинтеграция на пазара на труда;
- улесняване на достъпа до професионална квалификация и насърчаване на мобилността на инструкторите и обучаваните и по-специално на младите хора;
- стимулиране на сътрудничеството между образователни и квалификационни учебни структури и фирми с цел обучение;
- усъвършенстване на обмена на информация и опит по въпроси които касаят образователните системи на страните членки;

3. Общността и страните членки ще подпомагат сътрудничеството с трети страни, както и с компетентните международни организации в сферата на професионалната квалификация.

EXCERPT
COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES

Brussels, 24.07.2003

COM (2003) 449 final

COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL, THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS

Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004 – 2006

At long last, Europe is on its way to becoming one big family, without bloodshed, a real transformation … a continent of humane values … of liberty, solidarity and above all diversity, meaning respect for others' languages, cultures and traditions.

(Laeken Declaration)

GENERAL

The new Union will be home to 450 million Europeans from diverse ethnic, cultural and linguistic backgrounds. It will be more important than ever that citizens have the skills necessary to understand and communicate with their neighbours.

Building a common home in which to live, work and trade together means acquiring the skills to com-

municate with one another effectively and to understand one another better.

Many other policies being pursued at European level would benefit from an improvement in citizens' language skills.

A European Parliament Resolution of 13 December 2001 called for measures to promote language learning and linguistic diversity. On 14 February 2002 the Education Council invited Member States to take concrete steps to promote linguistic diversity and language learning, and invited the European Commission to draw up proposals in these fields.

This Action Plan is the European Commission's response to that request. It should be read in conjunction with the Consultation Document ***Promoting Language Learning and Linguistic Diversity*** **(SEC 2002 12343),** which sets out the European Commission's philosophy and the context for the actions proposed.

THE IMPORTANCE OF LANGUAGE AUDIT

The role of national, regional and local authorities

It is the authorities in Member States who bear the primary responsibility for implementing the new push for language learning in the light of local circumstances and policies, within overall European objectives.

The Council of Europe encourages its Member States to reflect upon these responsibilities through a **'language audit'** with a view to formulating language education policies that are coherent with the promotion of social inclusion and the development of democratic citizenship in Europe.

ADULT LANGUAGE LEARNING

Every adult should be encouraged to carry on learning foreign languages, and facilities should be made readily available to make this possible. Workers should have the opportunity to improve the language skills relevant to their working life. *(> Action I.4.1)*

The role of the language auditor in language training and learning

Language teachers need the advice of trained mentors as well as regular opportunities to keep their language and teaching skills up to date, *inter alia* via *e-* learning and distance learning… To date, the key role, played by language teacher trainers, inspectors of foreign language teaching and other professionals, in promoting good practice has not received the attention it merits. *(> Actions II.3.1 to II.3.2)*

THE LANGUAGE PORTFOLIO

It is not easy for employers or an education institution to know what real, practical language skills the holder of any language certificate really has.

The European Language Portfolio can help people to value, and make the most of, all their language skills, howsoever acquired, and to carry on learning languages by themselves *(>Actions II.6.1 to II.6.4)*

ИЗТОЧНИЦИ

1. Извадки от документи на Европейския съюз, публикувани като официални документи в интернет, част от тях в оригинал, а друга част преведени от автора на статията:
- Европейска комисия, раздел "Education and Training" (Образование и квалификация) http://europa.eu.int/comm/education/policies/lang/languages/actions/conf_en.html;
- Копенхагенска декларация на европейските министри и Европейската комисия за професионалното образование и квалификация (29-30 ноември 2002)
- Глава 3 Образование, професионална квалификация и младеж, Член 149 (предишен чл.126), Извадки
- Член 150 (предишен чл. 127), Извадки
- Excerpt, COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, Brussels, 24.07.2003, COM (2003) 449 final, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION, TO THE COUNCIL, THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE, AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004 – 2006, *(Laeken Declaration)*

2. A handbook on language auditing, Cor Koster (Ed.). Editions De Werelt, Amsterdam (2004), 260, price: €15.00, ISBN: 90-71317-18-8. (https://www.researchgate.net/publication/257273775_A_handbook_on_language_auditing_Cor_Koster_Ed_Editions_De_Werelt_Amsterdam_2004_260_price_1500_ISBN_90-71317-18-8

3. Материали използвани по време на провеждане на проекта LATE, в създаването на които автора е участвал.

4. European English – Texts and Exercises, Sue Blackwell, Willem Meys, Cor Koster, Zornitsa Dragostinova, Ivan Shotlekov, Editions De Werelt, Amsterdam (2004)

5. Recipe for Teaching – For Desperate Learners and Inspired Teachers, Zornitsa Dragostinova (2012), Медицинско издателство АРСО, София

6. Методиката на Зорница Драгостинова, Приложение към Recipe for Teaching – For Desperate Learners and Inspired Teachers, (2018), СтилЗи Арт, София

7.ENCARTA – WORLD ENGLISH DICTIONARY – MICROSOFT, St. Martin's Press, New York, (1999), Bloomsbury Publishing Plc 1999